

FREDESBORG
KOMMUNE

Kortlægning af kulturmiljøer

2014

18: Karlebo inkl. ejerlav

FRIKOMMUNE
-FRISAT OFFENTLIG SEKTOR

Kolofon

Udgivet november 2014

Udgivet af

Fredensborg Kommune
Center for Plan og Miljø
Fredensborg Kommune
Egevangen 3B | 2980 Kokkedal

www.fredensborg.dk

Udarbejdet af

COWI A/S og NIRAS A/S

Kortlagte kulturmiljøer 2014

- 01 - Slotsbyen
- 02 - Asminderød
- 03 - Gl. Humlebæk og Gl. Humlebæk Havn
- 04 - Krogerup
- 05 - Gl. Strandvej/Kystvej
- 06 - Humlebæk Stationsområde
- 07 - Studiebyen i Humlebæk
- 08 - Sletten
- 09 - Nivaagaard og teglværkerne
- 10 - Bebyggelse ved Nivå Station og villakvarteret ved Vinkelvej
- 11 - Nivåvænge og Åtoften
- 12 - Brønsholmsdal og Egedal
- 13 - Jellerød Parkvej
- 14 - Et udsnit af Kokkedal
- 15 - Grønholt
- 16 - Langstrup
- 17 - Gunderød
- 18 - Karlebo inkl. ejerlav
- 19 - Kongevejen
- 20 - Parforcevejene

Indholdsfortegnelse:

Hvad er SAVE?	3
Hvad er kortlægning af kulturmiljøer?	3
Kort over afgrænsning af kulturmiljøet Karlebo	4
Identifikation	5
Bærende værdier og sårbarhed	5
Natur/kulturgrundlag	6
Udviklingshistorie.....	7
Rumlige og arkitektoniske hovedtræk	8

Hvad er SAVE?

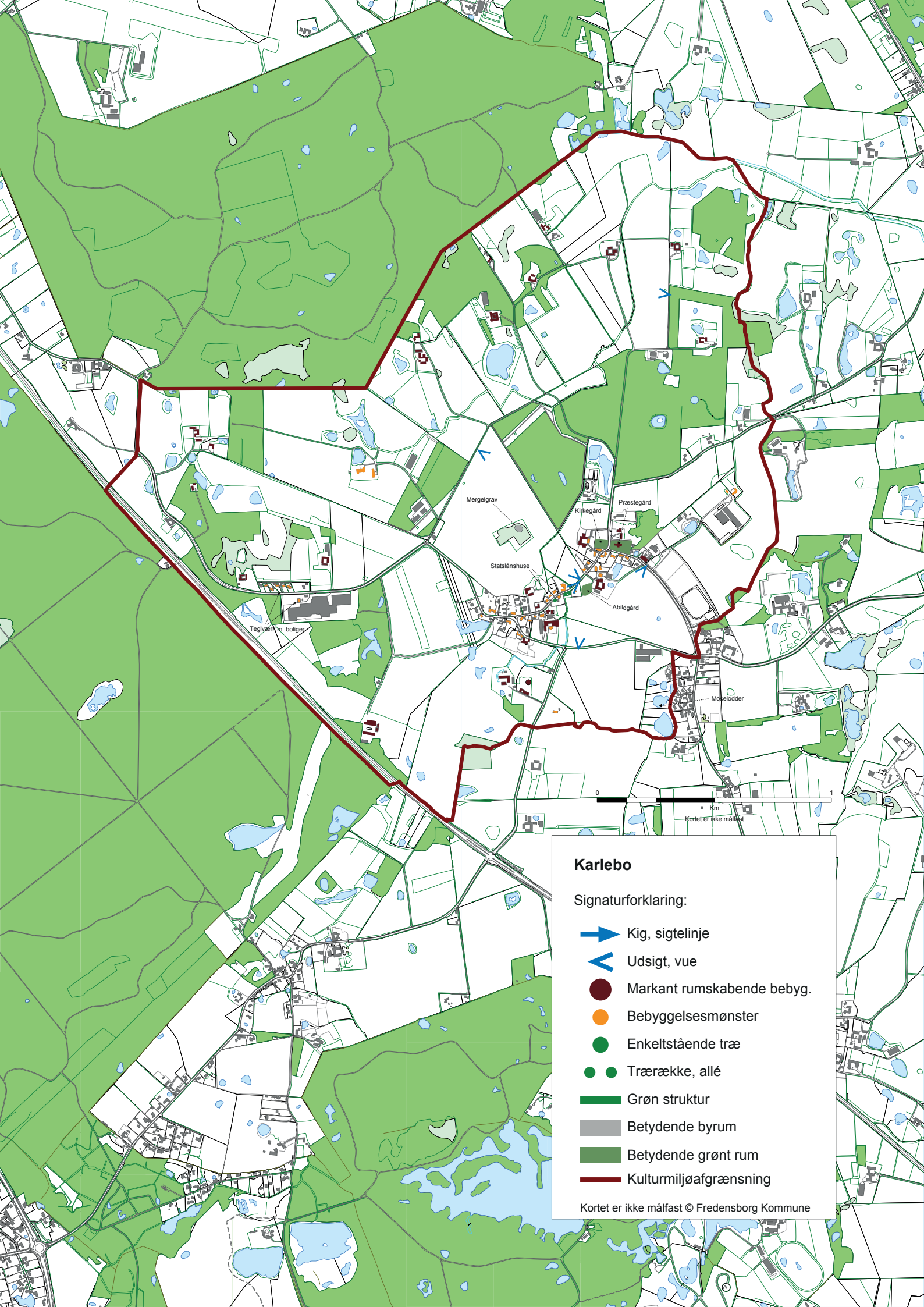
SAVE (Survey of Architectural Values in the Environment) er en metode til at kortlægge, registrere og vurdere bevaringsværdier i bymiljøer og bygninger. Den engelske titel illustrerer, at systemet blev udviklet som en almen byarkitektonisk undersøgelsesmetode, der også kunne finde anvendelse uden for landets grænser. Udviklingen af SAVE-systemet blev igangsat af Planstyrelsen i 1987 med forsøgsregistrering i Præstø, Suså og Fladså kommuner og fortsættelse i 1988 i Roskilde, Nakskov og Esbjerg kommuner. På baggrund af disse forsøg udvikledes det egentlige SAVE-system, der blev taget i brug i 1991 og efterfulgt af den første SAVE-vejledning fra 1992.

SAVE-systemet blev udviklet for at kortlægge bygninger og bymiljøer i en hel kommune ad gangen. Det vil sige en vurdering af alle enkeltbygninger opført før 1940 samt en registrering af bebyggede miljøer i byen og på landet, de såkaldte bebyggede strukturer. Formålet med SAVE-undersøgelserne var at danne grundlag for, at bevaringsværdierne kunne optages i lokalplaner og kommuneplaner. Og gennem atlasarbejdet at skabe bred forståelse for kommunens byarkitektoniske kvaliteter hos borgere, foreninger, politikere og embedsfolk.

Hvad er kortlægning af kulturmiljøer?

Formålet med SAVE-kortlægning af de bebyggede strukturer/kulturmiljøer er at etablere et grundlag for lokalplanlægning eller anden helhedsorienteret områdeplanlægning, der tager udgangspunkt i de eksisterende landskabelige, kulturhistoriske og arkitektoniske kvaliteter og i de enkelte bebyggelsesmiljøers karakter eller særpræg.

Begrebet "bebygget struktur" dækker over sammenhængende bebyggelser, der kan rumme en eller flere delstrukturer – fra købstæder, forstæder, landsbyer, stationsbyer, husmandsudstyknings-, stok- og rækkehusbebyggelser til herregårds- og industrianlæg og havneområder. Kortlægningen af de bebyggede strukturers kvaliteter sker efter en overordnet systematik som er beskrevet i Kulturarvsstyrelsens vejledning 'SAVE, Kortlægning og registrering af bymiljøers og bygningers bevaringsværdi'.

Karlebo

Signaturforklaring:

- Kig, sigtelinje
- Udsigt, vue
- Markant rumskabende bebyg.
- Bebyggelsesmønster
- Enkeltstående træ
- Trærække, allé
- Grøn struktur
- Betydende byrum
- Betydende grønt rum
- Kulturmiljøafgrænsning

Kortet er ikke målfast © Fredensborg Kommune

Identifikation

Navn: Karlebo landsby og ejerlav

Tema: Landbokultur, udskiftning

Periode: 1700-1900

Fortælling:

Karlebo er et karakteristisk eksempel på den udskiftede landsby, hvor konsekvenserne af udskiftning og udflytning for landskab, landsby og bebyggelsesstruktur står tydeligt frem. Samtidig rummer ejerlavet en række velbevarede udskiftede gårde, hvor bebyggelsens ensartede præg bærer tydeligt vidnesbyrd om den gårdtype som er udbredt i hele kommunen. I selve landsbyen er enkelte af de gamle gårde bevaret og hullerne fyldt ud med mindre huse. Endelig fortæller møllen sin egen historie som et centralt element i landsbyen.

Afgrænsning:

Området omfatter hele Karlebo Bys ejerlav.

Bærende værdier og sårbarhed

Bærende værdier beskriver de grundlæggende strukturer, som skal bevares for at områdets karakter og fortælling kan sikres.

De bærende værdier i ejerlavet udgøres af den velbevarede matrikelstruktur og udskiftningshegn langs veje og skel, vejforløbene særligt i den nordlige del af ejerlavet samt de udflyttede gårde - særligt de af dem, der har bevaret de oprindelige bygninger. De bevarede åbne markflader er også en bærende værdi.

I selve landsbyen er vejforløbet og bebyggelsens skala væsentlige bærende træk sammen med den åbne strækning med kig til markerne midt i landsbyen, de bevarede gårde, præstegården samt kirkegården med kirkegårdsmur. Enkelte store træer er med til at give landsbygaden karakter.

Velbevarede udflyttergårde i ejerlavets nordøstlige del skaber et karakteristisk og typerent udflytterlandskab.

Sårbarhed:

Sårbarhed beskriver ændringer, som umiddelbart vil være sandsynlige i området og som vil skade de bærende værdier.

Oplevelsen af ejerlavets udskiftningsstruktur trues af en ret omfattende tilplantning med skov, som slører muligheden for at afkode rækken af udflyttergårde særligt i den nordlige del af ejerlavet. Den megen skovplantning slører også forskellen mellem landbrugslandet og de store samlede skovarealer i Store Dyrehave og Grønholt Hegn.

Der foregår fortsat skovrejsning i området og det kan bidrage til at sløre den ellers rene udskiftningsstruktur.

Nogle af de bevarede gårde og ældre landsbyhuse er i mindre god stand og der kan være risiko for, at de nedrives og erstattes af nybyggeri eller istandsættes på en måde, så de ikke længere fremstår originale.

Nedslidte bygninger kan have stor betydning for miljøets identitet og fortællerværdi og det er værd at søge at bevare dem.

Ufølsom renovering kan svække oplevelsen af ejerlavets ensartede udflyttergårde.

Natur/kulturgrundlag

Beskriver det grundlag, som kulturmiljøet er opstået i (for landsbyer o.lign. vil det være naturgrundlaget, mens det for eksempelvis forstadsområder o.lign. vil være den forudgående bebyggelsesmæssige kontekst).

Ejerlavet ligger på en moræneflade med dødisrelief. I den vestlige del er jordbunden mere præget af sand og grus mens den østlige del er mere leret. Centralt i ejerlavet ligger en mindre issølavning med adgang til fint sorteret ler. I det sydøstlige hjørne findes en anden issølavning, hvor Mørkelsmose ligger i dag. Fra syd til nord gennem området løber Bassebæk med tilløb fra moseområderne.

Områdets dødisrelief opleves ganske tydeligt som et stort antal, hovedsageligt mindre, afløbsløse søer og damme, som findes spredt i hele ejerlavet.

Mange små afløbsløse vandhuller præger området.

Ejerlavet grænser mod nord op til Grønholt Hegn og mod vest til Store Dyrehave. De to skovområder vidner om en tid, hvor hele området har været dækket af skov og skoven er da også ved at vende tilbage som mindre skovplantninger mange steder i ejerlavet.

Udviklingshistorie

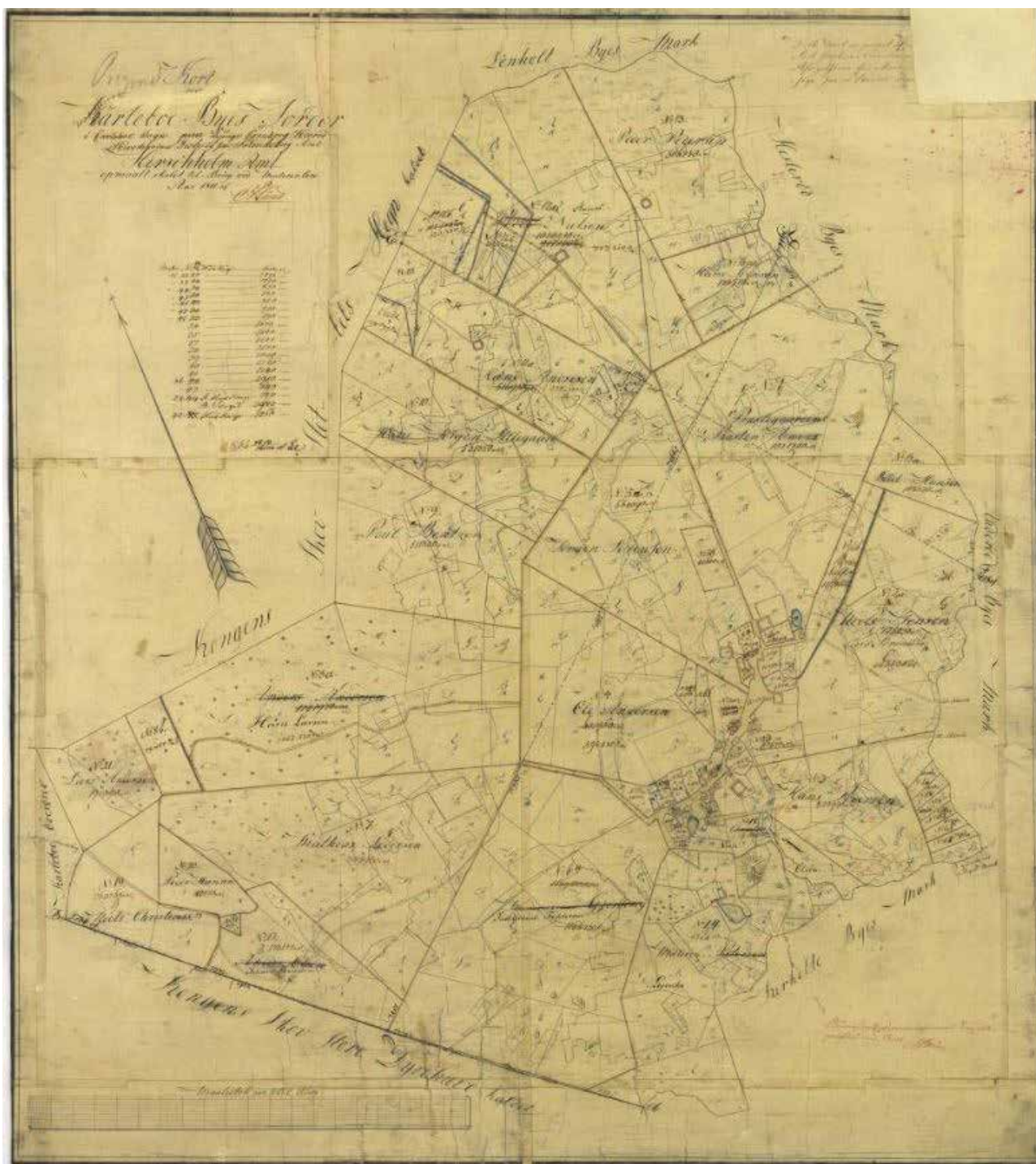
Beskriver den udvikling der leder frem til det miljø, der ses i dag. Fokus i beskrivelsen er på den strukturelle udvikling, som har direkte betydning for den fysiske fremtræden

Karlebo er blandt de ældste landsbyer i kommunen og kan stamme helt tilbage fra vikingetid eller jernalder. Byen omtales første gang på skrift i 1231. Som andre danske landsbyer fik den sin nuværende placering i løbet af 1000-tallet og i 1130 blev der opført en stenkirke, som stadig udgør grundstammen i Karlebo Kirke. Karlebo blev herved sognets hovedby og

byen er da også den største i sognet med 13 gårde i 1500-tallet, og 18 gårde ved udskiftningen i slutningen af 1700-tallet. Hertil skal lægges et større antal huse.

Byen ligger ikke helt centreret i ejerlavet og ved udskiftningen blev jordene fordelt i en kombination af stjerneudstyknig samt en række matrikler som blokudskiftning i den nordlige og østlige del af ejerlavet.

Ved selve udskiftningen udflyttede kun en enkelt gård, men efterfølgende skete en delvis udflytning, hvor en række gårde flyttede ud på de ydre matrikler, mens andre kunne blive liggende i landsbyen. Matrikelkortet fra 1811 giver et fint billede af situationen.

Original 1 matrikelkort, opmålt 1811. Kilde: Geodatastyrelsen.

Frem til 1965 omfattede ejerlavet også Karlebo Overdrev. Overdrevet blev i 1795 udstykket til 76 husmandslodder, da ingen bønder var villige til at flytte derud. Hermed opstod en enestående husmandsbebyggelse, som i 1965 overgik til Hillerød Kommune.

Forekomsten af fint ler i området's issølavninger betød, at der kunne etableres teglværker i området og i den vestlige del af ejerlavet er en hel lille bebyggelse opstået omkring Prøvelyst Teglværk.

Prøvelyst Teglværk er i dag delvist ude af drift men fremstår som et karakteristiske lille miljø for sig selv med teglværksbygninger og arbejderboliger.

I dag er fire gårde bevaret i selve landsbyen, som herudover præges af en række huse og håndværkerboliger. En af præstegårdens oprindelige længer er bevaret og fint restaureret. Karakteristiske er desuden den gamle smedje midt i byen og naturligvis vejrmøllen lige syd for byen.

Den gamle smedje er et velbevaret og karakteristisk indslag i landsbymiljøet.

En kombination af jordbundens beskaffenhed og flere af de oprindelige gårdes overgang til lystejeendomme har betydet, at en del af arealet igen er tilplantet med skovstykker, hvilket i nogen grad slører det ellers så karakteristiske udskiftningsmønster.

Rumlige og arkitektoniske hovedtræk

Beskriver hvordan området fremstår i dag og hvordan denne fremtræden afspejler udviklingshistorien.

Landskabsindtrykket fremstår som et afvekslende billede af åbne marker blandet med skovområder, der omfatter både løv- og nåletræer, med spredt bebyggelse hovedsageligt som gårde i et indbydende småkuperet terræn med mange små vandhuller og lavninger.

Ejerlavets overordnede udskiftningsstruktur er ret velbevaret og kan aflæses gennem udskiftningshegn og bebyggelsens placering. Særligt i den nordøstlige del er rækken af udskiftede gårde, der ligger som perler på en snor, et karakteristisk kendetegn.

Vejen til gårdene er flere steder markeret med alléer, som er med til at give landskabet karakter.

Udskiftningslandskabet præges dog også af en del nyere skovrejsning, som betyder, at landskabet mange steder opleves mere lukket end det typiske udskiftningslandskab og at forskellen mellem landsbyjorden og de store gamle skovområder Grønholt Hegn og Store Dyrehave ikke står så skarpt.

Landsbyen præges især af den slyngede bygade, som giver mange fine og varierede kig, og med kirken som det naturlige fikspunkt. Landsbyen er opbygget i to klumper mod øst og vest med et åbent stykke midtpå, hvor byens gamle smedje ligger. Det åbne stykke sikrer fine kig til de dyrkede marker omkring byen.

Den slyngede landsbygade samler bebyggelsen, som præges af en ensartethed i proportioner og en varieret og afvekslende placering i forhold til vejen.

I bebyggelsesstrukturen er det karakteristisk, at de bevarede gårde alle ligger lidt tilbage fra bygaden, mens husene ligger tættere på gaden med mindre forhaver. Nogle af gårdene ses således næsten ikke, når man færdes gennem byen. Bevarede abildgårde bidrager til det landskabelige præg og er samtidig et fint fortællende element.

Nogle steder ses bevarede abildgårde, som bidrager til oplevelsen af landsbymiljø og byens landskabelige karakter.

Arkitektonisk er det især udflyttergårdene i den nordøstlige del af ejerlavet, der påkalder sig interesse. Gårdene er opført som typebebyggelser med næsten ensartet udformning af bygningskrop og detaljer og flere af dem er velbevarede - enkelte er dog helt erstattet af nyere bygninger.

Det lille teglværksmiljø omkring Prøvelyst danner et særegent bebyggelsesmiljø med teglværkets rå industrielle bygninger, en forvalterbygning og en række arbejderboliger, som dog fremstår til- og ombyggede i flere omgange.

Flere af udflyttergårdene fremstår velbevarede og byggeriets typekarakter står tydeligt frem.

Karakterfuld allé markerer indkørslen til én af udflyttergårdene